

בהך דרשעים בחייהם קרויים מתיים (קונטרס מוסיף הבל, סי' רש"ע)

לכבוד שבת זכור בעודי יושב על נהרות בבל בוכה ושוחק למשבתי, עלה ברעיוני לכתוב איזה גרגירים מחידושי הרבים לזכות את הרבים בהררים התלויים בסערה, דלא ברעש אשם. והנה ידועים לכל הוורטים הרגילים על "אבל וחפוי ראש", וכדי שלא לסטות מדרכי רבותינו אמרתי לנפשי שחי ונעבורה, ואוסיף גם אני חלקי בזה. ויהי רצון דאימא מילי דמתקבלי קמיה יושבי בי מדרשא הדין ובשאר אוכלוסא די בכל אתר ואתר, ויהו שפתותי דובבות בעודי בחיים חיותי, דצדיקים במותם קרויים חיים. וזה החילי בעז"ה צורי וגואלי. ה' שפתי תפתח ופי יגיד.

דחילו מה ששמעתי מקשין על כך קושיא אלימתא. להנה, בסנהדרין (נט ע"א) שנינו ליכא מידעס ללכרי אסור ולישראל שרי, והקשה על כך הרא"ה (פרי עץ הדור) מדין מפרכסת שאסורה לבני נוח ומוותרת לישראל (ר' חולין קכא ע"ב). ותי' דהמפרכסת מיירי שעברה שחיטה של רוב שני סימנים, ולהכי לישראל חשיבא כשחוטא ומוותרת ללכרי ישראל אזלינן בחר הדין, אבל לבני נוח אזלינן בחר המציאות וכל עוד נשמה באפה חשיבא כחיה לגביהו.

ועוד יש לה"ר לכלל זה מדברי רבן של ישראל המכונה ג"י די (J.B. בלע"ז) ז"וק"ל, בספרו איש ההלכה (וי"א ל"ל: דרכי סבא קדישא) שהרחיב והעמיק בקולמוסו המהיר לתאר כיצד איש ההלכה שרואה מעין צעצע רואה טמא שנטהר וכשרואה שקיעה אינו רואה אלא את דינו של טבול יום וכו', ושזב חזינן שיהודי אזיל בחר הדין ולא בחר המציאות, ודפח"ת.¹

ומדזכינו ליסוד זה ממילא קשיא טובא אהך דאבל וחפוי ראש, דכידוע המן גוי גדול ענוס ורב היה, וממילא חיילא אצלותו רק מעת דמיתא ברתיה בפועל ללכרי אזלינן בחר המציאות ולא בחר הדין (ומכאן דברתיה לאו קטילא הוות מעת שהחלה לנפול)², וזה הוה רק בחר חפיית הראש ידיה (שגם

א. לגבי הך דהמן נדחף אל ביתו אצל וחפוי ראש, מבארים רבותינו ז"ל (מגילה טז ע"א) דברתיה שקלה עצינא דבית הכסא ושדיתיה ארישא דאצוה, דלי עיניה וחזת דאצוה הוא נפלה מאיגרה לארעא ומתה. ה"ד והמן נדחף אל ביתו אצל וחפוי ראש, אבל על בתי וחפוי ראש על שאירע לו. וידוע מה דמקשין העולם אמאי דבקרר איתא דאבל היה קודם חפיית הראש, והוא היפך המציאות. והעולם ביארו הדברים מהך דב"ק יז ע"ב זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל פטור, דאמרינן ליה מנא תבירא תצרת. ובתוד"ה 'זרק', שם, כתבו דסברא פשוטה היא לחלק בין זורק אבן על הכלי דזה הכלי אינו שבור עד שבירתו בפועל, לזרק הכלי עצמו דמנא תבירא הוא מעיקרא. אם כן לפי"ז מיושב הפסוק כמין חומר, דהמן אבל היה מעת שהחלה בתי ליפול מהגג דאיתתא קטילא הוות מעיקרא, אבל חפיית הראש ידיה היא רק מעת שנחפה בפועל דהוי כחך הנורה לכלי. וכידוע קלסוה רבים להך סברא מעלייתא, אשרי עין ראתה כל אלה הלוא למשמע אופן דאצוה נפשו.

ב. הן אמת לאחר נשיקת כפות רגליו הקדושות דהעולם שליט"א (באפינ סתימין) לא אמנע מהעיר

² ויש שפירשו כן מאי דכתיב אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו, דמפני כן דהוא מזרע היהודים הרי אחת מת מעיקרא, כבר מעת שהחילות לנפול לפניו, דאי מרדכי גוי הוה הוות חשוד מת רק מעת שיוצאת נשמתך בפועל. והוא מנפלאות תורתנו הק', וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ופשוט.

¹ וזהו והמן נדחף אל ביתו, ודחיפה תולדה דקרן (ר' ריש ב"ק) שני וירם קרן לעמו, כלומר דבמציאות דחיפה (וכן נגיפה ורביה) נעשית בגוף (ונשיכה בשן) אבל דין הא כל אלו נעשים בקרן, ומכאן דלבני ברית כשרואים הם דחיפה מבינים הם דעיני הבדולח דידהו (טביעות עין של ת"ח) דבקרן קאיתא אך הגויים עיניים להם ולא יראו וסבורים הם שהוא נעשה בגוף והוה רגל.

הוא רק מעת שהיה בפועל, ופשוט), והדרה קושיא לדוכתא.³

ועוד הקשו מהך דבקה"ח סי' ש"ק סק"א ילא לידון בדבר החדש וכתב לחדש דהרא"ש ז"ל פליג אהו' וס"ל דלא שגא זורק אבן מזורק כלי.⁴ אם כן, לשיטתו הדק"ל, אמאי קתני לאכל היה קודם חפיית הראש.⁵

ג. ולחומר הקושיא נראה לומר בזה בהקדם מאי דקי"ל דרשעים בחייהם קרויים מתים. והקשה בס' עלה מוות בחלוננו סי' רש"ע מנא להו לרבותינו דין זה? והנראה בזה, דהוה קשיא להו קושייתנו על הרא"ש דחפוי ראש הוה מעת שפגע בו העצמא, אם כן, אכל ידיה חייל מקמי הן פגיעותא. ובהכרח דהמן אכל היה בעוד בחיים חיותה, ומכאן זכינו לדון דרשעים בחייהם קרויים מתים. ממילא שפיר היה קודם אכל ואז חפוי ראש אף לשי' הרא"ש.

אכל דלאה נמי קשיא בתרתי: חדא, מהך דמגילה אמאי כריכין התם למיתת בתו בביאור אכלותו דהמן אי אכל הוה כבר בחייה. ועוד, דגם הך דהרש"ע קרוי מת בחייו הוא דין ולא מציאות, וכבר ראינו דבגויים אזלינן בתר המציאות ולא בתר הדין, ושוב נפלה פיתא דבירא. והך קושיות בעינן נגר ובר נגר דליפרקינהו. על כן אמרתי לנפשי אזור כגבר חלצך, ובמקום שאין נגר הוה בר נגר, ואם אכשל ישמחו בי חבירי ויאמרו קטן שבהם ניגף (ר' סנהדרין לא ע"א הדיוט שצנו ניצחתם).

ד. ונראה בהקדם מה דיש לחקור בדין הרשעים אחרי שמתו, אי חשיבו חיים או מתים. ולע"ע לא מלאתי לרבותינו שדנו בזה. ולכאורה העולה על

הדעת הוא דאם בחייהם קרויים מתים הרי שצמיתתם קרויים חיים (דזהו תיקונם, ופשוט). אמנם מדנקיטין שצדיקים צמיתתם קרויים חיים, משמע שרשעים צמיתתם קרויים מתים. שו"ר דיש לדייק כן מלשון הך מימרא גופא, דרשעים "אפילו" בחייהם קרויים מתים, ומשמע שאחרי מותם פשיטא דמתים המה (וכבר החכם מכל אדם נקיט ושבח אני את המתים אשר מתים המה מהחיים אשר המה חיים). שוב ראיתי להדיא בתנחומא סו"פ ברכה שכתב כן להדיא וז"ל אלא אלו הצדיקים שאפי' צמיתתן קרוין חיים, שנאמר וצניחו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל וגו' (ש"ב כג כ), אכל הרשעים "בחייהם" וצמיתתם קרויים מתים", שנאמר ואתה חלל רשע וגו' (יחזקאל כא ל), וכן הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת (דברים יז ו), וכי יש מת שחייב מיתה אחרת, אלא רשע בחייו חסוב כמת, עכ"ל. הא קמן דרשעים קרויים מתים הן בחייהם והן צמותם.

אכל דזה קשיא טובא כמובן, דהרי בידיע דרגע המוות הוא ברגע כמימריה, בעת המעבר מחיים למיתה. אם כן ל"ע לגבי הני רשיעי אימתי הוא רגע מיתתם, לזיכא לגבייהו מעבר מחיים למיתה כלל, דמעיקרא מתים והשתא מתים.⁶ וצויתר קשה על התנחומא הנ"ל שכתבו שיך מת שחייב מיתה אחרת, ומסיק מכאן דרשע בחייו חסוב כמת, והרי אם מת הוא כיאל יתחייב מיתה אחרת. הן אמנם כן מלאנו ברמב"ם הל' יסודי התורה (פ"ה ה"א וה"ד) שכתב בד"ק דמי שמסר נפשו על עבירה שאינה מג' החמורות הרי זה "מתחייב בנפשו", ושוב חזינו דיש מיתה ויציאת נפש למתים, וזהו שני

לאו דייני הם, קו"ח בן צנו של קו"ח דהרא"ש ותוס' סברותיהם נאמרו לזרות ברוח (ואינן מלאכת מחשבת כזרה ורוח מסייעתו, ר' ב"ק ס ע"א ואכ"מ).

⁵ ובדרך נחות שמעתי דבסה"ק איתא, דאסתר ברוח הקודש נאמרה וניתנה להידרש, דלא בכדי נקטינן אכל וחפוי ראש. ופקודי ה' ישרים משמחי לב, ואין שמחה כהתרת הספיקות.

⁶ ודעת לגבון נקל דכן יש להקשות גם לגבי הצדיקים שצמיתתם וצמיתתם קרויים חיים, ושוב לזכא מיתה לגבייהו. אלא דלגבי הצדיקים צמיתתם אפ"ל לזיכא מיתה כלל ולחינם חנטו חנטיא ופשוט, ואכ"מ.

³ אמנם בזה יש ליישב דבאמת צמיתתם חפיית הראש קמיה לאכלות הוה, אכל אנו סגינן בתומתנו (ר' שבת פח ע"א בהך דתומת ישרים תנחם) וידעינן דהמציאות שוא ושקר ובאמת אכלות חיילא ובתריה איתא חפיית הראש. אלא דהוא דוחק, וכפשי"ת להלן אין לורד להבנים עצמנו דדוחק זה.

⁴ אף להדיא כתבו התוס' דהיא סברא פשוטה לחלק, וכנראה דרישיה דהרא"ש לא פשיט בעינייהו. ומי לנו גדול מאביו ורבא דב"מ לו ע"ב דאמרי אהדדי כל דיינא דלא לאין כי האי דינא לאו דיינא הוא, ושני עדים נאמנים הם כמשה ואהרן. ואי אביו ורבא קדושי עליון

במתים חופשי. וכעת זכינו למקורו טהור מהמדרש הג"ל, ואכתה לל"ע בכל זה.⁷

והנראה בזה דיש לחלק בין רשע גוי לרשע שהוא בן ברית מעם סגולה לדין דאיהו סגולתו היא היא רשעו (דאפילו רשעים שבישראל מלכים מלוות כרימון). להנה לעיל חזינו דבישראלים אזלינן בחר הדין וממילא לגביהם רשע בחייו שחשוב כמת הרי הוא באמת כמת, לאזלינן בחר הדין. אבל ברשעי הגויים אזלינן בחר המציאות ולא בחר הדין ולכך רשע ידיהו כחי חשיב, ופשוט.

ולפי זה אכן הקשינו להמן שגוי היה אצלות ידיה חילול רק מעת שמתה בחר בפועל. אך זה אינו, להנה יש לחקור מה דינו של רשע גוי בעיניו דיהודי. להנה מלך הגוי עממו הוא חשוב כחי שהרי במציאות חי הוא לכל דבריו (דאלולו אזלינן בחר הדין ולא בחר המציאות). אבל היהודי הרואה זאת ודאי מחשיבו כמת, דאיהו אזיל בחר הדין. וברוך שצחר בהם ובמשנתם, דהמציאות עממה הכל היא אלולו דישראל מעל המזל כידוע.

ומעתה אל"ש מה שייך מיתה אצל רשעים. דהן אמת דהיהודים ידעי דהך רשע כבר מעיקרא מת הוה, אבל הגויים כילד יידעו שהרשעים בגדר מתים הם. על כן נגזרת עליהם מיתה בפועל כדי שגם הגויים ידעו שרשעים המה הקרויים מתים, ופשוט. אלא ללא די בהכי דמניין ידעו הגויים שהרשעים ידיהו מתים כבר בעודם בחיים. לכן נראה דמשעה שמת הרשע איגללי מילתא למפרע דהך רשע מת היה כבר מעת לידתו, ואת זה אפילו גוי בעיני הבשר העכורות ידיה יכול לראות, דרשע נולד על מנת שימות (וכל האומר על מנת כאומר מעכשיו, ראה נזיר יא ע"א ועוד).

ומדזכינו להך אל"פ להמן היה אבל מעת שבתו בחיים חיותה, ומאי דקשיא לן אמאי בעינן לכך דמיתא ברתיה אי עוד בחיים חשיבא כמתה, כעת מיושב כמין חומר. דהן אמנס המן גופיה לא הוה ידע דמתה היא בעודה בחיים, אבל הקורא את המגילה אף בלשון לעז בחזקת יהודי הוא, וממילא לדדיה פשיטא להמן אבל היה עוד בטרם מיתא

ברתיה. ומאי דדרשו רבותינו כן ממינת בחר אף בעודה בחיים מתה הוות, הוא משום דבעינן שתמות כדי שהמן עממו, למ"ד גוי היה, יבין שהוא כבר מעיקרא אבל עוד בטרם חפייט ראשו, כדין מכאן ולהבא למפרע.

ה. ומעתה זכינו להבין דהך דבתו של המן. דבחייה חשיבא כמתה מלך עממה, אלא לגבי הגויים לאולו בחר המציאות כחיה היא לכל דבריה עד שתמות. אם כן, המן עממו לא אבל היה עד דמיתא בפועל. אבל היהודי שקורא את המגילה הרי בעיני הדולח ידיה אינו רואה את המציאות שבעטלה היא לגביו כעפרא דארעא, ואין עליו אלא את אימת הדין בלבד, וממילא פשיטא ליה שהמן דין אבל לו כבר בעוד בחרו בחיים חיותה. והגם להמן עממו גוי היה (גוישע קאפ, ענביהם כסף וזהב) ולא הוה ידיע דבתו אף דמהלכת היא הרי דין מתה יס לה לכל דבריה כהנך זומבי דמתים מהלכים המה, הרי אנו הלדיקים הקוראים את המגילה ודאי יודעים שכבר באותה עת חל עליו דין אבל. ולאחר שמתה ידע גם המן שבתו מתה הייתה בעודה בחיים חיותה, מכאן ולהבא למפרע. ובזה מיושב הכל כמין חומר, ומקום הגיחו לי להתגדר.

שונת יעקב אלהה ושמהה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונס שענביהם כסף וזהב ועינינו להם ולא יראו, ואנחנו עיני דולח לנו אשר לא רואות את המציאות החומרית כלל ועיקר וכעפרא היא לגבינו, ורק הדין מאיר את עינינו. ובמקום שהגויים רואים מעין אנו רואים טבול יוס, וכשהם רואים נשיכה אנו רואים נגיחה, ומה דחי הוא לגבייהו (כהן דמפרכסת) מת הוא לגבן, וכשהם רואים ליעקב עת ארה אנו רואים דממנה ייושע (וואף הם מודים אחרי הישועה במכאן ולהבא למפרע) ואנן אף אם נמות נתנחם דדין חי לנו לכל דבריו, ומי הוא זה שיוכל לנו. אשרינו בזה ובבא. ברוך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ובתיבת נוח שמנו להגן עלינו מפני רוח סועה וסער

אכתי חיים המה, ושבו הוה תפילת שוא. על כן נראה בהכרח די"ל דבריונו הוא בחינת הכוי שבאדם, דאינו דייק ולא רשע, ועל כן חיים הם בשעת חייהם ומתים במיתתם, ושפיר מללי עלייהו ר"מ כי היכי דלימותו.

⁷ וכן יש להקשות אהך דברכות י ר"מ בעי רחמי אהני בריוני דהוה בשביבותיה כי היכי דלימותו, והרי בעוד בחיים חיותם מתים הו. וי"ל דבריונו לאו רשעי נינהו. אלא דאכתי קשיא דאם דייקים הם הרי שגם אם ימותו

ומפני המלאות עצמה וכל כר ומזיק שאינם אלא
הכל ורעות רוח מלאותי מעשה ידי אדם. הבו גודל
לאלוהינו.